

УДК 159.923:355/359.07:351.74

Бойко-Бузиль Ю. Ю.

кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового
інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, вул. Кудряшова, 8
e-mail: mind777@rambler.ru

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ КЕРІВНИКА МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі професійно-особистісного становлення керівника Міністерства внутрішніх справ України. Розкрито основний понятійно-категоріальний апарат та визначено особливості процесу професійно-особистісного становлення управлінця, а саме ознаки, механізми дії, етапи та рівні розвитку.

Ключові слова: професійно-особистісне становлення, керівник, Міністерство внутрішніх справ України.

Постановка проблеми. Питання безпеки наразі є одним з найбільш актуальних. Останні події в країні, засвідчили, що забезпечення саме конституційних прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Характерно-специфічну функцію серед усіх органів системи виконавчої влади, на які покладено захист прав і свобод людини, оскільки саме життя людини, її здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпека, визнаються найвищою цінністю, покликані реалізовувати правоохоронні органи, зокрема органи Міністерства внутрішніх справ України (МВС України). Тому особливо актуалізуються питання професійного та індивідуально-психологічного розвитку фахівців МВС України, зокрема професійного та особистісного становлення його керівної ланки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що певні теоретико-методологічні основи й практичні аспекти професійного та особистісного становлення особистості працівника правоохоронних органів України були об'єктом дослідження таких вчених, як В. Андросюк, В. Барко, М. Костицький, Л. Казміренко, В. Казміренко, Г. Кудрявцев, В. Лефтеров, С. Максименко, В. Медведєв, Є. Потапчук, Л. Мороз, О. Сафін, В. Синьов, О. Тімченко, О. Цільмак, Г. Юхновець, С. Яковенко та інші. Разом з тим проблема професійного та особистісного становлення саме управлінців Міністерства внутрішніх справ України залишилась такою, що потребує прискіпливої уваги та подальшого покращення. Відповідно, **мета статті** — розкрити особливості професійного та особистісного становлення керівника МВС України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується на формування і реалізацію державної політики у сфері

захисту, ведення боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку тощо. Зрозуміло, що успіх виконання професійних обов'язків працівників МВС України перебуває у прямій залежності від кваліфікації та фахової компетентності управлінської ланки. В контексті нашого дослідження зацікавлення викликає саме єдність процесів професійного та особистісного становлення керівника.

Звернемося до розтлумачення сутності основних понять досліджуваної проблеми, а саме «становлення» та «професійно-особистісне становлення». Поняття «становлення» належить до категоріально-термінологічного апарату філософії, психології, педагогіки та інших галузей знань. У філософських літературних джерелах ця категорія розглядають як одна з форм розвитку, набуття якісної визначеності тощо. Становлення — це категорія, що відображає процес діалектичного переходу від одного ступеня розвитку до іншого, як момент взаємоперетворення протилежних і разом з тим взаємопов'язаних моментів розвитку [8].

Необхідно зазначити, що категорія становлення уживається в трьох основних значеннях: а) як синонім категорії розвитку; б) як вираження процесу створення передумов процесів і явищ, що виникають на їх основі; в) як характеристика «первинного формування» предмету, як процес, що є єдністю виникнення і знищення, буття і небуття. В процесі становлення здійснюється перехід від старого до нового, його зростання, зміцнення і перетворення на цілісну розвинену систему [7, с. 56].

Перейдемо до тлумачення професійно-особистісного становлення. Так, Е. Зеєр стверджує, що професійне становлення особистості — це продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості, освоєння та самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності, визначення свого місця у світі професій, реалізація себе в професії й самоактуалізація свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму [3, с. 29–30].

Е. Борисова зазначає, що процес професійного становлення особистості — це «вростання людини в професію». Саме у міру оволодіння майстерністю, входження у професійну групу професійні інтереси починають проникати в усі сфери життєдіяльності працівника, займати важливе, а інколи і провідне місце в його житті [1, с. 175].

Л. Мітіна виділяє дві моделі професійного становлення особистості:

- адаптивну модель, при якій у самосвідомості особистості домінує тенденція до підпорядкування професійної діяльності зовнішнім обставинам у вигляді виконання алгоритмів рішення професійних завдань, правил, норм;
- модель професійного розвитку, що характеризується здатністю особистості вийти за межі сформованої практики.

Адаптивна модель відбиває становлення фахівця, що є носієм професійних знань, умінь і досвіду. Модель професійного розвитку характеризує професіонала, що володіє професійною діяльністю в цілому, здатного до її самопроекування і удосконалювання [10, с. 18].

На думку О. Орлова, успішність професійного становлення особистості забезпечують два процеси професійно-особистісного самовизначення: персоналізація та персоніфікація. Процес персоналізації є трансляцією лю-

дини світу, іншим людям як сильної персони. Цей процес пов'язаний з прагненням бути авторитетною, референтною особистістю та призводить найчастіше до того, що людина прагне бути адекватною не сама собі, а заданій соціальній ролі. Процес персоніфікації, навпаки, виявляється в бажанні бути самим собою, призводить до збільшення зон актуалізації людини і до відмови від особистісних «фасадів». Успішний перебіг процесу персоніфікації підвищує ступінь позитивності, емпатійності та конгруентності людини й є більш цілісним, інтегративним процесом, ніж персоналізація особистості. Він допомагає уникнути повного самоототожнення себе з певною професійною роллю, а ставлення до світу визначають внутрішні мотиви та буттєві цінності, в яких виявляється істинна сутність індивіда, його внутрішнє Я [9].

Н. Коломінський зазначає, що професійне становлення особистості відбувається за наступних умов: формування професійних установок; формування системи професійно важливих знань, умінь, навичок, науково-культурного кругозору; виявлення, розвиток професійно важливих здібностей; розвиток духовних потреб, морально-етичного вдосконалення; сприяння самоактуалізації кожної особистості, культивування розвитку індивідуальності як передумови індивідуального стилю праці [4, с. 13].

Професійне становлення, як відзначає О. Фонарьов, може відбуватися у трьох формах: індивідуальній, особистісній та індивідуально-особистісній [13]. Для індивідуальної форми характерне прагнення до збереження засвоєних форм дій, до підтримки відповідності між людиною і вимогами тієї діяльності, яку вона виконує. Особистісна регуляція визначається ломкою старих способів і засобів діяльності, усталених стосунків, активним прагненням до нових змістів, які потребують нового рівня психологічної регуляції. Індивідуально-особистісна форма професійного становлення характеризується тим, що людина втрачає узгодженість із самою собою, у неї виникає невпевненість у своїх силах, нечіткість життєвих цілей, нерозуміння, як жити далі. Найчастіше це відбувається в силу дискредитації всієї системи цінностей, коли втрачаються внутрішня цілісність і сенс життя [2].

Професійний розвиток невіддільний від особистісного, у їх основі «лежить принцип саморозвитку, який детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення, яка призводить до найвищої форми життєдіяльності людини — творчої самореалізації», що підтверджує факт єдності і взаємозв'язку особистісного та професійного розвитку [9].

Таким чином, професійне становлення особистості розглядають як вагомий складник загального розвитку особистості та її життєдіяльності, що пов'язаний з індивідуальною неповторністю особистості, яка займається професійною діяльністю [12].

Саме в діяльності здійснюється формування особистості, відбувається становлення її індивідуальності, виробляється система певних ставлень до світу, суспільства, себе [1]. Зрозуміло, що серед усіх видів діяльності особливе місце займає професійна, яка є основною формою активності осо-

бистості. Для більшості людей саме цей вид діяльності надає можливості задовольняти свої здібності, стверджувати себе як особистість, досягати певного соціального статусу тощо.

Відтак існують два основних напрямки розуміння взаємодії професійного та особистісного становлення. Зокрема, перший напрямок заперечує вплив професії на особистість, тобто особистість, обравши певну професійну діяльність, не змінюється на шляху засвоєння та здійснення трудових функцій. Другий напрямок, який ми розділяємо, визнає вплив професії на особистість та зміну особистості в процесі професійного становлення.

Також доречно сформулювати основні позиції формули процесу формування особистості професіонала, запропонованої В. Дружиніним. На думку вченого, процес формування особистості професіонала обумовлюється синтезом можливостей, здібностей, активності особистості та вимогами діяльності. Мається на увазі, що «особистість проявляється в професії», тобто у виборі та оволодінні професією, в задоволенні особистісних пізнавальних інтересів; «особистість розвивається в діяльності», що відображається в формуванні професійно орієнтованих якостей, розширенні сфери пізнання та форм й змісту спілкування [11, с. 143].

Відповідно, ми виходимо з розуміння професійно-особистісного становлення керівників МВС України як процесу активного освоєння особистістю управлінської діяльності. При чому управлінська діяльність керівної ланки системи МВС України — це вид свідомо здійснюваної діяльності, спрямованої на ефективне функціонування підпорядкованого підрозділу.

На нашу думку, ознаками професійно-особистісного становлення керівника МВС України є: неперервність процесу; перехід від одного рівня розвитку до іншого; спрямованість на досягнення управлінських цілей; формування професійно значущих якостей керівника.

Як справедливо зазначає В. Лефтеров [5], особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності, до яких відноситься і професійна діяльність керівників МВС України, відбувається за загальними закономірностями розвитку людини та під впливом специфіки професії. Особистісний та професійний розвиток, а тим більше становлення працівника МВС України визначається як цілісний, соціально і психологічно-детермінований, багаторівневий процес, під час якого здійснюється становлення професійної особистості, формується її професійна свідомість, пізнавальна, мотиваційна і моральна активність, досвід тощо.

Процес професійно-особистісного становлення керівника МВС України проходить три взаємопов'язані стадії, а саме:

- адаптацію в професійній діяльності, коли здійснюється процес пристосування керівника до умов зовнішнього і внутрішнього робочого середовища; освоєння професійних та організаційних умов праці; формування необхідного рівня продуктивності й якості праці; оволодіння професійною діяльністю; звикання до змісту й характеру праці, її умов і організації; акомодация до професійної діяльності, до робочого колективу;

- індивідуалізація в професійній діяльності, коли загострюється пошук засобів самоорганізації та самореалізації в професійній діяльності, що сприяє

повному розкриттю творчого потенціалу; становлення індивідуального стилю діяльності, керівництва та компетентнісного управлінського підходу;

– інтеграція в професійній діяльності, коли керівник реалізує себе в професійному середовищі через сформовані управлінські компетенції.

Успішне проходження трьох стадій процесу професійно-особистісного становлення веде до формування особистості управлінця МВС України. Зауважимо, що процес успішного професійно-особистісного становлення управлінця системи органів МВС України забезпечується дією наступних механізмів: ідентифікації та відокремлення.

Як зазначає В. Дружинін, ідентифікація людини з професією є процесом адаптації особистості до вимог професійної діяльності, де остання визначає напрямок розвитку особистості, формує інтереси, установки, риси особистості та манеру її поведінки [11]. Розвитку особистості керівника МВС України сприяє виникнення його «образу-Я» як професіонала, тобто створення образу управлінця як ідеальної моделі фахівця, його особистості та відповідного прагнення їй відповідати у повній мірі.

Відокремлення полягає у встановленні особистості керівника правоохоронних органів України як професіонала зі збереженням власної індивідуальності та стилю управління.

Враховуючи вищезазначене, професійно-особистісне становлення керівника МВС України проходить наступні етапи:

– об'єктивне оцінювання себе як потенційного керівника-управлінця в системі МВС України;

– визначення реальних цілей та планування ефективних результатів управлінської діяльності в контексті стратегії керівника системи;

– створення перспективно-реальної програми дій керівника з урахуванням наявної теоретичної бази та набутого практичного досвіду;

– підведення підсумків відповідно до обраних стратегії та програми стосовно управлінської компетентності та здатності до керівної діяльності;

– подальше планування управлінської діяльності з урахування виявлених недоліків та прогалин в професійній діяльності.

Також необхідно виділити рівні професійно-особистісного становлення керівника МВС України:

1. готовність до здійснення управлінської діяльності, що передбачає розвиток не лише необхідних професійно-значущих якостей, але й досконале володіння нормативно-правовою базою;

2. управлінська компетентність являє собою систему знань, досвіду, внутрішніх ресурсів особистості, необхідних для організації та реалізації ефективного керівництва підлеглим підрозділом відповідно до його функціональної діяльності;

3. управлінський професіоналізм є інтегральною властивістю особистості керівника, що передбачає наявність професіоналізму діяльності та спілкування й професійної зрілості особистості;

4. управлінська майстерність як гнучкість та легкість здійснення керівництва підлеглим підрозділом з подальшим розвитком не лише себе як особистості та професіонала, але й ввіреного колективу.

Обов'язково слід звернути увагу на те, що професійно-особистісне становлення керівника МВС України має широкий спектр проявів — від дилетантства (тобто поверхневих управлінських навичок, зокрема недостатнього рівня теоретичних професійних знань, практичних вмінь та навичок, досвіду, розуміння цілей та механізмів, способів та засобів реалізації організаторської діяльності) до формування жорстких професійних стереотипів управлінської діяльності, що може виявлятися навіть у професійній деформації особистості.

Висновки з даного дослідження. На сьогодні до вирішення проблем кадрового забезпечення органів МВС України кваліфікованими управлінцями необхідно підходити комплексно, починаючи з розробки їх професійно-особистісного становлення. Ми виходимо з розуміння професійно-особистісного становлення керівників МВС України як процесу активного освоєння особистістю управлінської діяльності, що має певні ознаки та у своєму розвитку проходить стадії адаптації, індивідуалізації та інтеграції в професійній діяльності; забезпечується дією механізмів ідентифікації та відокремлення; проходить етапи оцінювання себе, визначення реальних цілей, створення програми дій, підведення підсумків та подальшого планування; та має рівні готовності до здійснення управлінської діяльності, управлінської компетентності, управлінського професіоналізму, управлінської майстерності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі стосуються розробки та впровадження програми психологічного супроводження процесу професійно-особистісного становлення керівників МВС України.

Список використаних джерел та літератури

1. Борисова Е. М. О роли профессиональной деятельности в формировании личности / Е. М. Борисова // Психология формирования и развития личности / под ред. Л. И. Анцыферовой. — М.: Наука, 1981. — С. 159–177.
2. Виговська С. В. Теоретико-методичні засади професійного становлення студенток у вищих навчальних закладах / С. В. Виговська. — К.: НАКіМ, 2010. — 214 с.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. — 2-е изд., перераб., доп. — М., 2003. — 336 с.
4. Коломинський Н. Л. Методологічні засади професійної підготовки практичного психолога / Н. Л. Коломинський // Практична психологія та соціальна робота. — 2003. — № 4. — С. 8–13.
5. Лефтеров В. О. Особистісний та професійний розвиток персоналу в екстремальних видах діяльності / В. О. Лефтеров // Актуальні проблеми психології. — К., 2008. — Т. X: Психологія / за ред. С. Д. Максименка. — Ч. 8. — С. 328–335.
6. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л. М. Митина // Вопросы психологии. — 1997. — № 4. — С. 28–38.
7. Некрасова Н. А. Тематический философский словарь: Учебное пособие / Н. А. Некрасова, С. И. Некрасов, О. Г. Садикова. — М.: МГУ ПС (МИИТ), 2008. — 164 с.
8. Новый тлумачний словник української мови: У 4 т. — К.: Аконт, 1999. — Т. 4. — С. 658.
9. Орлов А. Б. Личность и сущность: внешнее и внутреннее «Я» человека / А. Б. Орлов // Вопросы психологии / гл. ред. Е. В. Щедрина. — 1995. — № 2. — С. 5–12.
10. Психологическое сопровождение выбора профессии / Под ред. Л. М. Митиной. — М., 1998. — 186 с.

11. Психологія: Учебник для гуманитарных вузов / Под общ. ред. В. Н. Дружинина. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 2009. — 656 с.
12. Савчин М. В. Вступ до спеціальності: Психолог, практичний психолог: Навчальний посібник / М. В. Савчин, З. С. Гавриш. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. — 400 с.
13. Фонарев А. Р. Формы становления личности в процессе ее профессионализации / А. Р. Фонарев // Вопросы психологии. — 1997. — № 2. — С. 88–93.

References

1. Borisova E. M. O roli professionalnoy deyatel'nosti v formirovaniy lichnosti / E. M. Borisova // Psihologiya formirovaniya i razvitiya lichnosti / pod red. L. I. Antsyiferovoy. — M.: Nauka, 1981. — S. 159–177.
2. Vigovska S. V. Teoretiko-metodichni zasady profesijnogo stanovlennya studentok u vischih navchalnih zakladah / S. V. Vigovska. — K.: NAKIM, 2010. — 214 s.
3. Zeer E. F. Psihologiya professiy: Uchebnoe posobie dlya studentov vuzov / E. F. Zeer. — 2-e izd., pererab., dop. — M., 2003. — 336 s.
4. Kolominskiy N. L. Metodologichni zasady profesijnoi pidgotovku praktychnogo psihologa / N. L. Kolominskiy // Praktichna psihologiya ta sotsialna robota. — 2003. — № 4. — S. 8–13.
5. Lefterov V. O. Osobistisniy ta profesijniy rozvitok personalu v ekstremalnih vidah diyalnosti / V. O. Lefterov // Aktualni problemi psihologii. — K., 2008. — Т. X: Psihologiya; za red. S. D. Maksimenka. — Ch. 8. — S. 328–335.
6. Mitina L. M. Lichnostnoe i professionalnoe razvitie cheloveka v novih sotsialno-ekonomicheskikh usloviyah / L. M. Mitina // Voprosyi psihologii. — 1997. — № 4. — S. 28–38.
7. Nekrasova N. A. Tematicheskij filosofskiy slovar: Uchebnoe posobie / N. A. Nekrasova, S. I. Nekrasov, O. G. Sadikova. — M.: MGU PS (MIIT), 2008. — 164 s.
8. Noviy tlumachniy slovník ukrainskoi movy: U 4 t. — K.: Akont, 1999. — Т. 4. — S. 658.
9. Orlov A. B. Lichnost i suschnost: vneshnee i vnutrennee «Ya» cheloveka / A. B. Orlov // Voprosy psihologii / gl. red. E. V. Schedrina. — 1995. — № 2. — S. 5–12.
10. Psihologicheskoe soprovozhdenie vybora professii / Pod red. L. M. Mitinoy. — M., 1998. — 186 s.
11. Psihologiya: Uchebnik dlya gumanitarnykh vuzov / Pod obsch. red. V. N. Druzhinina. — 2-e izd. — SPb.: Piter, 2009. — 656 s.
12. Savchin M. V. Vstup do spetsialnosti: Psiholog, praktichniy psiholog: Navchalniy posibnik / M. V. Savchin, Z. S. Gavrih. — Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2007. — 400 s.
13. Fonarev A. R. Formy stanovleniya lichnosti v protsesse ee professionalizatsii / A. R. Fonarev // Voprosy psihologii. — 1997. — № 2. — S. 88–93.

Бойко-Бузыль Ю. Ю.

кандидат психологических наук, доцент,
профессор кафедры психологии и педагогики учебно-научного
института права и психологии Национальной академии внутренних дел

**ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОГО СТАНОВЛЕНИЯ
РУКОВОДИТЕЛЯ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ**

Резюме

Статья посвящена проблеме профессионально-личностного становления руководителя Министерства внутренних дел Украины. Раскрыт основной понятийно-категориальный аппарат, определены особенности процесса профессионально-личностного становления управленца, а именно признаки, механизмы действия, этапы и уровни развития.

Ключевые слова: профессионально-личностное становление, руководитель, Министерство внутренних дел Украины.

Bouko-Byzul Y. Y.

candidate of psychological Sciences, associate Professor,
Professor of Department of psychology and pedagogy, educational-scientific
Institute of law and psychology of the National Academy of internal Affairs

**PROBLEM PROFESSIONAL AND PERSONAL FORMATION
MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE**

Abstract

The presented article is deals with the problem of the professional and personal formation of leader of Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

In general lines it is known that Ministry of Internal Affairs of Ukraine is a central executive body, activity of that heads for formation and realization of state policy in the field of defenses, conduct of fighting crime, protection of public order and others like that. However, success of implementation of professional activity is in direct dependence on qualification and professional competence of administrative link, exactly on unity of processes of the professional and personal formation of leader of MIA of Ukraine.

Author of the article consider understanding of the professional and personal formation of leaders of MIA of Ukraine as the process of the active development by personality of management activity. At what management activity of senior management of the system MIA Ukraine is the kind of the conscious and carried out activity sent to the effective functioning of subordinate subdivision. At the same time, distinguished signs of the professional and personality formation of leader of MIA of Ukraine, namely: continuity of process; a transition from one level of development to other; an orientation on the achievement of management aims; formation of professional and personal qualities of leader. Should of noted that the process of the professional and personal formation of leader of MIA of Ukraine passes three linked stages, in including particular: adaptation, individualization and integration into professional activity and provided by the action of such mechanisms as: identification citation and separation. The professional and personal formation of leader of MIA of Ukraine passes the certain stages on the basis of that it is possible to distinguish the levels of the professional and personal formation of leader of MIA of Ukraine, in particular: preparedness

for management activity; management competence; administrative professionalism and administrative skills in accordance. Accordingly, the prospects of further secret services are seen in development and introduction of the program of psychological accompaniment of process of the professional and personal formation of leaders of MIA of Ukraine.

Key words: professional and personal formation, leader, Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014